

Rekodifikace znaleckého práva v České republice od roku 2021 a její dopady do znalectví ve zdravotnictví se zvláštním přihlédnutím k soudnímu lékařství

Tomáš Vojtíšek

Ústav soudního lékařství FN u sv. Anny v Brně a LF MU, Brno, Česká republika

SOUHRN

Nový znalecký zákon zavádí právní nárok na jmenování znalce, výhradní správu znalectví na ministerstvu spravedlnosti a povinné pojištění znalců. Na jmenování znalce bude právní nárok, přičemž podmínkou pro znalectví v oboru soudního lékařství bude kromě specializované způsobilosti s vysokou pravděpodobností osvědčení České lékařské komory. Současní znalci budou moci vykonávat svou činnost ještě 5 let. Řízení o jmenování znalce započatá v roce 2020 budou dokončena dle dosavadních předpisů.

Klíčová slova: soudní lékařství – znalectví – znalecké právo

Recodification of expert law in the Czech Republic since 2021 and its impact on expertise in health care with special regard to forensic medicine

SUMMARY

A new law on experts will be in force in the Czech Republic from 1st January 2021. It is an entirely new law that repeals the old law of 1967, which has already been criticized. The new regulations, of course, bring changes to which experts must respond. The main change is the legal right to appoint an expert after meeting the pre-set conditions. It is essential, it is now possible that of the two equally qualified doctors from the two counties, only one has been appointed. Furthermore, it is the appointment of the only administrative body of the managing expert, which will be the Ministry of Justice. It will be mandatory for a medical examiner to pass an attestation exam and have eight years of experience. The certificate will have to be given by the Czech Medical Chamber. The expert opinion will also be able to be in electronic form. Expert institutes, such as universities, will also have to have natural persons as appointed experts. Experts will have to pass an entrance examination, which will have a general part and a special part. The special part will be professional for each field. Current experts will not have to compose a special part, only a general one. The general exam will be based on knowledge of legal regulations in expertise. The structure of the report will be given precisely and in detail. Expert opinions for private entities will need to be detailed. Liability insurance will be mandatory. Although there were other proposals, the rule for forensic autopsy, which still has to be performed by two experts, remains valid. The law provides for severe sanctions for breaches of various duties of an expert. It may be advantageous to apply for the appointment of an expert by the end of 2020.

Keywords: forensic medicine – expertise – expert law

Soud Lek 2020; 65(3): 67–72

Česká republika upravila s účinností od 1. ledna 2021 významným způsobem pravidla pro znaleckou činnost. Stalo se tak přijetím zák. č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech (dále jen „nový znalecký zákon“, popř. „NZZ“), zák. č. 255/2019 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech a zákona o soudních tlumočnících a soudních překladatelích, zák. č. 354/2019 Sb., o soudních tlumočnících a soudních překladatelích, a to ve znění zák. č. 166/2020 Sb. K 1. lednu 2021 dochází ke zrušení původně federálního zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících včetně jeho prováděcích vyhlášek, zejména vyhlášky č. 37/1967 Sb.

K rekodifikaci znalecké činnosti došlo po dlouhodobé snaze Ministerstva spravedlnosti ČR nahradit původní právní úpravu z roku 1967 zcela novým zákonem, což se na Slovensku podařilo již v roce 2004 (zák. č. 382/2004 Z.z., o znalcích, tlumočnících a prekladateľoch).

Příspěvek vychází z právního stavu ke dni 30. 4. 2020, to je 8 měsíců před nabytím účinnosti nové právní úpravy. V tuto dobu však nová právní úprava není kompletní, neboť nebyly ministerstvem spravedlnosti dosud vydány prováděcí právní předpisy. Zákonné zmocnění ministerstva v přijatých zákonech je relativně široké, tzn. skutečnou podobu pravidel pro znalectví v roce 2021 není možné v tuto chvíli plně predikovat. Určitým vodítkem mohou být dosud zveřejněné návrhy prováděcích předpisů, které ale ještě budou procházet připomínkovým řízením a jejich výsledná podoba může být významně odlišná.

Cílem této práce je podat přehled významných změn pravidel pro znaleckou činnost v České republice od roku 2021, které vycházejí přímo ze zákonných ustanovení, a které by tak měly být v roce 2021 již najisto aplikovány.

✉ Adresa pro korespondenci:

MUDr. Mgr. Tomáš Vojtíšek, Ph.D.

Ústav soudního lékařství FN u sv. Anny v Brně a LF MU

Tvrďého 2a, 602 00 Brno

tel.: + 420 543 185 839

e-mail: tomas.vojtisek@fnusa.cz

Received: April 23, 2020

ZNALECKÉ PRÁVO

Právní regulace znalecké činnosti v kontinentálním právu obvykle vychází z principu, že stát předem daným způsobem certifikuje skupinu odborníků, kteří jsou do budoucna automaticky považováni za způsobilé podávat dobrozdání v odborných věcech pro právní účely (1). Tyto osoby (znalci) pak vykonávají svou činnost jak pro úřední autority, tak i pro soukromé osoby, fyzické či právnické. Způsob výběru těchto osob, podmínky pro jejich jmenování, pravidla pro provádění jejich expertíz, zánik činnosti, odměňování a jiné náhrady apod. bývá upraveno v souboru předpisů, které je možno označit jako obecné znalecké právo. V České republice je toto znalecké právo tvořeno zejména zákonem o znalcích a tlumočnících (zák. č. 36/1967 Sb.), vyhláškou k provedení zákona o znalcích a tlumočnících (vyhl. č. 37/1967 Sb.) a vyhláškou, kterou se stanoví seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti (vyhl. č. 123/2015 Sb.). Praktický význam pro výkon znalecké činnosti má i Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 8/2017, o správním řízení ve věcech znalců a tlumočnicků, i když se nejedná o obecně závazný právní předpis.

Práva a povinnosti znalců obsažené v obecném znaleckém právu musí ovládat každý znalec, neboť při své činnosti se zde stanovenými pravidly přímo řídí. Není možné vykonávat řádně znaleckou činnost bez znalostí např. náležitostí znaleckého posudku, jak je stanovena mlčenlivost znalce, kdy je a není povinnost podat znalecký posudek a v neposlední řadě jakým způsobem vyúčtovat odměnu znalce a náhradu nákladů spojených s vypracováním znaleckého posudku.¹ Kromě „čistých“ znaleckých předpisů sem lze do určité míry přiřadit např. i jiné právní předpisy, které znalcům ukládají práva a povinnosti (např. zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu, zák. č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, který upravuje provoz datových schránek a další).

Další skupinou právních předpisů, jejichž znalost je třeba k výkonu znalecké činnosti jsou tzv. procesní předpisy. Jedná se zejména o zákony, které upravují různé druhy řízení před orgány veřejné moci a mj. řeší i jakým způsobem se v těchto řízeních mohou uplatnit znalci. Typicky se jedná o trestní řád (zák. č. 141/1961 Sb.), občanský soudní řád (zák. č. 99/1963 Sb.), zákon o zvláštních řízeních soudních (zák. č. 292/2013 Sb.), správní řád (zák. č. 500/2004 Sb.) a vícero dalších. Zde je nutno zdůraznit, že ne všichni znalci budou ve své profesní kariéře vystupovat rovnoměrně ve všech druzích řízení. Velmi zde záleží na konkrétní odbornosti a např. soudní lékaři či soudní toxikologové budou nejčastěji podávat znalecké posudky v trestním řízení, na rozdíl např. od znalců ekonomických. Příkladem procesního ustanovení upravujícího znaleckou činnost je např. institut ohledání nebo prohlídky těla v trestním řízení, resp. z pohledu soudního lékařství patrně nejdůležitější ustanovení upravující postup při prohlídce a pitvě mrtvol (tzv. soudní pitvě). Některá důležitá ustanovení v minulosti „transferovala“ mezi obecnými znaleckými a procesními předpisy, např. lhůta pro přiznání znaleckého byla nejprve stanovena trestním řádem a až s odstupem několika let byla inkorporována do zákona o znalcích a tlumočnících.

Třetí skupinou právních předpisů, jejichž znalost je u znalců vhodná, jsou hmotněprávní ustanovení závislých na skutkových otázkách, ke kterým se má vyjadřovat znalec dané odbornosti. Tak např. znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, by měl znát definici nepřičetnosti pachatele trestného činu (jak ji definuje zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve svém § 26), ne-

boť tato otázka bude v trestním řízení řešena za pomoci znaleckého posudku a stejně tak by znalec – psychiatr měl být orientován v právních otázkách svéprávnosti dle občanského zákoníku (zák. č. 89/2012 Sb., § 55 a násl.). Podobně je to u znalce – soudního lékaře se znalostí a pochopením definice ublížení na zdraví a těžké újmy na zdraví dle § 122 trestního zákoníku apod.

Rekodifikace znaleckého práva v ČR od 1. ledna 2021 se týká převážně obecného znaleckého práva, nicméně dotčeny byly i související procesní předpisy zmíněné výše. Tyto změny jsou ovšem veskrze formálního charakteru, se dvěma výjimkami, kterým bude věnována pozornost níže.

PŘEHLED LEGISLATIVNÍHO PROCESU

Pokusy o přijetí nového znaleckého zákona, který by nahradil starou právní úpravu z roku 1967 proběhly v ČR v minulosti již opakovaně a neúspěšně (1, 3). Jedinou významnou změnou byla tzv. kárná novela zák. č. 36/1967 Sb., provedená zákonem č. 444/2011 Sb., která modernizovala některá zastaralá ustanovení a zpřísnila sankce za přestupky znalců.

Vládní návrh nynější nově přijaté úpravy byl doručen do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR dne 15. 3. 2018 v podobě tří sněmovních tisků 72, 73 a 73 – 8. volební období (www.psp.cz). Ministerstvo spravedlnosti se totiž rozhodlo oddělit agendu znalců a tlumočnicků a předložilo návrhy tří samostatných zákonů:

- zákona o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech
- zákona o soudních tlumočnících a soudních překladatelích a
- tzv. doprovodného zákona, kterým se mění jiné zákony v souvislosti s přijetím předchozích zákonů (jedná se pouze o běžné zpráhledňující legislativně technické řešení, které slouží k tomu, aby „nový hlavní zákon“ neměl už od počátku na svém konci „přilepené“ technické novelizace jiných předpisů). V již přijatém doprovodném zákoně (č. 255/2019 Sb.) se jedná převážně o formální změny (terminologické a upřesňující), původní návrh však obsahoval dvě významné a kontroverzní změny, které v odborné veřejnosti vzbudily velký rozruch a nakonec nebyly přijaty; jednalo se o:
- zrušení práva vyžádat si a předložit „soukromý“ znalecký posudek v občanskoprávním řízení
- zrušení obligatorního přibírání dvou znalců u prohlídky a pitvy mrtvol v trestním řádu.

Společnost soudního lékařství a soudní toxikologie ČLS JEP v průběhu projednávání vydala dne 25. 2. 2018 stanovisko (www.soudnilekarstvi.cz), na jehož základě ministerstvo spravedlnosti při projednávání ve výborech poslanecké sněmovny od tohoto požadavku ustoupilo. V současnosti tedy stále platí zásada obligatorního přibírání dvou znalců k tzv. soudní pitvě, přičemž tato povinnost zůstává i v pracovním návrhu nového trestního řádu, dostupného na stránkách Ministerstva spravedlnosti (<https://tpp.justice.cz/>). Argumenty pro zachování dvou znalců u soudní pitvy jsou zmiňovány i v odborné literatuře (2).

Aniž by bylo nezbytné uvádět podrobnosti, projednávání všech tří sněmovních tisků bylo velmi zdoluhavé a komplikované a návrhy doznaly ve sněmovních výborech řadu změn. Kontroverzní povaha návrhů se projevila ve skutečnosti, že všechny tři zákony byly odmítnuty Senátem Parlamentu ČR a sněmovna musela senátní veto přehlasovat. U zákona o soudních překladatelích a soudních tlumočnících navíc dodatečně došlo k dalším změnám ještě před účinností zákona, a to narychlo přijatou novelou provedenou zák. č. 166/2020 Sb.

¹ Jedná se o analogickou situaci, kdy řidič osobního automobilu v ČR musí znát ustanovení zák. č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, neboť jsou zde uvedena důležitá pravidla jak řídit vozidlo, dávat přednosti v jízdě, předjíždět jiná vozidla atd. Je zřejmé, že v praxi řidiči nemusí znát konkrétní číslo paragrafu tohoto zákona, ale musí vědět, jaká je např. nejvyšší dovolená rychlost vozidla v obci.

HLAVNÍ ZMĚNY NOVÉ ÚPRAVY A DOPADY NA PRAXI

Od 1. ledna 2021 dojde v České republice v oblasti znalecké činnosti k řadě více či méně významných změn, kdy ne všechny se projeví v praxi stejnou mírou a jak bylo již zmíněno v úvodu, mnoho detailů není v době tvorby této publikace ještě známo v důsledku absence prováděcích právních předpisů².

Subjekty vykonávající znaleckou činnost: nově budou moci vykonávat znaleckou činnost znalci, znalecké kanceláře a znalecké ústavy. Ačkoliv se jedná o změnu terminologie, fakticky se znalecké subjekty nezmění. Znalci budou stále fyzické osoby³ a jako znalecké kanceláře budou nově označovány dosavadní znalecké ústavy zapsané do I. oddílu seznamu znaleckých ústavů, vedeného ministerstvem spravedlnosti (viz www.justice.cz). V praxi tyto (dosavadní) znalecké ústavy zpravidla mají právní formu obchodní společnosti (typicky společnost s ručením omezením) a jsou z povahy věci zaměřeny na znaleckou činnost jako formu podnikání. Nové znalecké ústavy budou odpovídat dosavadním znaleckým ústavům zapsaným v II. oddíle seznamu znaleckých ústavů a dle nového zákona jimi mohou být po splnění dalších podmínek výhradně vysoké školy nebo její součásti, veřejné výzkumné instituce, státní podnik, ústavy, organizační složky státu, vnitřní organizační jednotky této složky nebo osoby veřejného práva. Znalecké ústavy a znalecké kanceláře mají být přibírány především ke zpracování znaleckých posudků ve zvlášť obtížných případech vyžadujících zvláštního posouzení (§ 25 odst. 2 NZZ).

Dopad na praxi: označení znalecké kanceláře a znalecké ústavy bude nově odlišovat odlišnou povahu dosavadních znaleckých ústavů zapsaných do I. a II. oddílu. Znalecké kanceláře budou moci vzniknout za podmínky účasti alespoň dvou oprávněných znalců, kteří však již nebudou moci nadále vykonávat znaleckou činnost jako znalci – fyzické osoby. Nové (veřejnoprávní) znalecké ústavy budou mj. mít povinnost zaměstnávat alespoň jednoho oprávněného znalce, který ale oproti znalecké kanceláři nebude mít zákaz působit i jako znalec – fyzická osoba. Poněkud nesystémové je přibírání nejen znaleckých ústavů (kde je to logické), ale i znaleckých kanceláří k obtížným případům, toto ustanovení bylo vloženo až v rámci projednávání posledních pozměňovacích návrhů na půdě sněmovny.

Změna organizace řízení znalectví: Správním orgánem pro znaleckou činnost je nově dle NZZ výhradně Ministerstvo spravedlnosti. Od 1. 1. 2021 již nebudou fungovat oddělení znalců a tlumočnicků v rámci současných krajských soudů a např. veškeré žádosti o jmenování znalcem bude rozhodovat pouze ministerstvo. Nutno podotknout, že parciální rozhodovací pravomoc předsedů krajských soudů ve znalecké agendě byla částí odborné veřejnosti považována do jisté míry za spornou, a to z důvodu porušení zásady dělby moci (1, 3). Agenda znalců totiž zahrnuje správně právní činnosti spadající pod moc výkonnou a nikoliv moc soudní.

Dopad na praxi: veškeré činnosti budou probíhat centralizovaně na ministerstvu a s vyšší mírou jednotnosti rozhodování. Agenda v rámci ministerstva aktuálně spadá pod Odbor insolvenční a soudních znalců. Z hlediska soudního lékařství má význam zejména dosavadní zrušení poradních sborů při krajských soudech, zachován bude jediný poradní sbor ministerský.

Právní nárok na jmenování znalcem: jedná se o dlouho plánovanou změnu, pro jejíž zavedení bylo argumentováno zejména

na unijním právem. Osoba, která splní předepsané podmínky (podobně znalecká kancelář či znalecký ústav) bude mít právo na jmenování. Stále je podmínkou i složení znaleckého slibu. Právem na jmenování budou mít za splnění dalších podmínek i osoby, které získaly analogické znalecké oprávnění v jiném členském státě Evropské unie, čímž je realizován volný pohyb služeb v rámci EU (4). Níže budou rozebrány dvě nově koncipované podmínky pro jmenování, a to materiálního zabezpečení a odborné způsobilosti.

Dopad na praxi: jedná se o jednu z nejvýznamnějších změn nového znaleckého zákona. Odpadne dosavadní nerovnost znalců v různých krajích, kdy záleželo na uvážení konkrétního předsedy (místopředsedy) krajského soudu, zda žadatele o znalectví jmenuje či nikoliv. V oboru soudního lékařství doposud nebylo výjimkou, že dva stejně kvalifikovaní soudní lékaři (např. atestující ve stejný den) byli jmenováni v různých krajích v rozmezí vícero let (5). Na druhou stranu tento systém klade vysoké nároky na správné nastavení podmínek pro jmenování, aby byla zachována přiměřená míra požadavků na nové znalce.

Odpovídající materiálně technické zázemí a přístrojové vybavení: Jedná se o podmínku, která oproti minulému právní úpravě bude zkoumána po podání žádosti o jmenování.

Dopad na praxi: v důvodové zprávě k NZZ je jako příklad výslovně uvedeno prokázání oprávnění využívat prostory jako je např. pítveň doložením nájemní smlouvy a je tedy pravděpodobné, že tento požadavek bude uplatňován při (re)jmenování nových znalců z oboru zdravotnictví, odvětví soudního lékařství. V případě nutnosti uzavírat smlouvou o pronájmu pítveňního zařízení s poskytovatelem zdravotních služeb bude nutno věnovat vysokou pozornost jejímu obsahu, tj. stanovení vzájemných práv a povinností smluvních stran.

Odborná způsobilost: jedná se o kardinální podmínku pro jmenování stanovenou v § 8 NZZ odst. 1. Za odborně způsobilou se považuje osoba, která

- a) získala vysokoškolské vzdělání odpovídajícího směru zaměřené na daný obor a dané odvětví nejméně v magisterském studijním programu, pokud je lze získat, jinak nejvyšší možné dosažitelné vzdělání zaměřené na daný obor a dané odvětví,
- b) získala 5 let aktivní odborné praxe zaměřené na daný obor a dané odvětví,
- c) získala jiné osvědčení o odborné způsobilosti zaměřené na daný obor a dané odvětví, nebo absolvovala specializační studium zaměřené na daný obor a dané odvětví, pokud je to nezbytné k výkonu znalecké činnosti s odbornou péčí,
- d) získala osvědčení o odborné způsobilosti vydané příslušnou komorou zřízenou ze zákona, jde-li o znalecké odvětví v odbornostech, ve kterých o odbornost a etiku výkonu povolání dbá profesní komora zřízená zákonem, a
- e) úspěšně složila vstupní zkoušku podle § 10 NZZ.

Současně je v NZZ přímo definována „aktivní odborná praxe“, kterou se rozumí výkon odborných činností náležejících do daného oboru a daného odvětví po ukončení vysokoškolského studia, případně nejvyššího možného dosažitelného vzdělání, bezprostředně předcházející žádosti o zápis do seznamu znalců.

Dopad na praxi: z hlediska soudního lékařství je zřejmé, že podmínkou pro jmenování bude ze zákona absolvování studijního magisterského programu všeobecné lékařství, tedy získání tzv. odborné způsobilosti dle zák. č. 95/2004 Sb. (tzv. atestačního

² Autor upozorňuje, že v praxi není neobvyklé, že prováděcí předpisy k již přijatému NZZ mohou být vydány velmi krátce před nabytím jeho účinnosti. Tak tomu bylo např. u zákona o zdravotních službách (zák. č. 372/2011 Sb.), kdy Ministerstvo zdravotnictví ČR vydalo několik prováděcích předpisů (včetně vyhlášky o zdravotnické dokumentaci č. 98/2012 Sb.) pouhý den před účinností nového zákona

³ Vzhledem k přechodným ustanovením ZZ dokonce automaticky stejné osoby, které působí jako znalci nyní

zákonu). Rovněž je zřejmé, že nutné bude i získání specializované způsobilosti dle téhož zákona, tj. složení atestace ze soudního lékařství. Jestli specializační vzdělávání v režimu zák. č. 95/2004 Sb. bude automaticky chápáno jako podmínka v NZZ uvedená v § 8 odst. 1 písm. c) bude stanoveno v prováděcí vyhlášce. I tak ale bude s největší pravděpodobností soudní lékařství uvedeno mezi obory, kde bude nutno doložit osvědčení o odborné způsobilosti vydané profesní komorou, v daném případě Českou lékařskou komorou. Takovým osvědčením bude opět s největší pravděpodobností tzv. primářská licence dle stavovského předpisu ČLK č. 11, která se uděluje mj. za podmínky specializované způsobilosti a minimálně 8 let praxe v oboru. U podmínky 5 let aktivní odborné praxe a její definice může vyvstat otázka, od kdy se tato praxe počítá, zda po získání odborné způsobilosti (absolvování vysoké školy) či až po získání specializované způsobilosti (získání atestace). Interpretačním problémem totiž může být slovní spojení v § 8 odst. 2 NZZ definující aktivní odbornou praxi jako období „...po ukončení vysokoškolského studia, případně nejvyššího možného dosažitelného vzdělání...“. Autor je přesvědčen, že „nejvyšším možným dosažitelným vzděláním“ v tomto případě nebude získání specializované způsobilosti, ale právě již ukončení magisterského studijního programu všeobecné lékařství. Důvodem je jazykový výklad ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) NZZ, kde se hovoří o podmínce vysokoškolského vzdělání minimálně v magisterském studijním programu, pokud jej lze získat, jinak (v opačném případě) nejvyššího možného dosažitelného vzdělání v daném oboru a odvětví, tedy se jedná o obory, ve kterých magisterský stupeň vysokoškolského vzdělání neexistuje. I sama důvodová zpráva na tomto místě zmiňuje jako příklad řemeslné znalecké obory.

Z výše uvedeného vyplývá, že dle nového znaleckého zákona bude s vysokou pravděpodobností pro jmenování znalce v oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství, třeba praxe 8 let po ukončení vysokoškolského studia na lékařské fakultě, neboť praxe vyžadovaná ČLK je delší než pětiletá praxe požadovaná zákonem. Samozřejmě nelze předjímat, jestli ČLK své vnitřní předpisy neupraví a nestanoví pro znalce – lékaře podmínky jiné (včetně délky praxe), než jsou pro vydání primářské licence, aktuálně jako podmínka vyžadované v Instrukci ministerstva spravedlnosti.

Vstupní zkouška pro znalce: dle § 10 NZZ se vstupní zkouška jako podmínka pro jmenování znalce skládá z obecné části, kterou se ověřují zejména znalosti právních předpisů upravujících výkon znalecké činnosti a řízení, v nichž se znalecká činnost vykonává, a náležitosti znaleckého posudku, a zvláštní části, kterou se ověřuje zejména schopnost vypracovat znalecký posudek a znalosti z oboru a odvětví, s přihlédnutím ke specializaci, pokud byla zvolena. Přímo zákon stanovuje vyšší poplatku za vykonání zkoušky, a to ve výši 3 000,- Kč za obecnou část konanou na Justiční akademii a 5 000,- Kč za zvláštní část.

Dopad na praxi: nový znalecký zákon ruší dosavadní podmínku absolvování tzv. Kurzů znaleckého minima, nově se bude skládat pouze zkouška (bez vlastního školení) na Justiční akademii, která bude spočívat v testu na nové znalecké předpisy. Problematikou je povinnost tuto zkoušku skládat pro všechny stávající znalce, kteří budou v rámci přechodných ustanovení žádat o znovuzapsání dle nového znaleckého zákona. Zvláštní zkouška spočívá v ověření odborných znalostí a schopnosti v daném oboru vypracovat znalecký posudek, což je ovšem obligatorní obsahovou náplní i atestační zkoušky, jak je definována ve vzdělávacím programu zveřejněném ve Věstníku ministerstva zdravotnictví. Tuto zvláštní zkoušku pro nové znalce nelze nijak uznat či promítnout, bude se teda v praxi jednat o určité „opakování“ atestační zkoušky. Pouze znalci již jmenovaných dle dosavadního zákona bude zvláštní část odborné zkoušky během přechodného období prominuta.

Odpovědnost za výkon znalecké činnosti: NZZ výslovně stanoví, že znalec je povinen nahradit újmu, kterou způsobil v souvislosti s výkonem znalecké činnosti a této povinnosti se lze zprostit pouze pokud prokáže, že újmu nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které na něm bylo možné požadovat. Současně je povinnost znalce být pojištěn pro případ povinnosti nahradit újmu způsobenou v souvislosti s výkonem znalecké činnosti. Tato povinnost se nevztahuje na znalce „ad hoc“ a na znalecké ústavy.

Dopad na praxi: povinné pojištění byl v rámci přípravy zákona velmi diskutovaný institut, zejména s ohledem na znalce s malým počtem posudků. Výše minimální pojistné částky bude stanovena až v prováděcím předpise.

Konzultant: Vyžaduje-li to povaha věci, je znalec oprávněn přibrat se souhlasem zadavatele konzultanta k posuzování zvláštních dílčích otázek. Tato okolnost spolu s důvody, které k ní vedly, musí být uvedena ve znaleckém posudku.

Dopad na praxi: oproti dosavadní právní úpravě musí s přibráním konzultanta vždy souhlasit zadavatel, což vylučuje dosavadní někdy využívanou možnost přibrat konzultanta bez nároku na úhradu nákladů. NZZ již nyní výslovně nezmiňuje, že znalec je odpovědný i za část posudku, která byla konzultována, nicméně to bude možné velmi pravděpodobně dovodit z obecného ustanovení o odpovědnosti znalce a výslovně to zmiňuje i důvodová zpráva. Konzultant nesmí být podjatý a podobně jako pomocné osoby musí být písemně poučen o povinnosti zachovávat mlčenlivost.

Podávání znaleckých posudků: výslovně je stanovena povinnost orgánu veřejné moci se znalcem předem projednat zadání znaleckého posudku a lhůtu pro podání znaleckého posudku, kterou lze prodloužit pouze výjimečně v odůvodněných případech. Znalec je nově na žádost orgánu veřejné moci povinen předem odhadnout výši znalečného. Se souhlasem zadavatele je možné podat znalecký posudek v elektronické podobě, pokud je podepsán kvalifikovaným elektronickým podpisem s elektronickým časovým razítkem. Stejnopisy znaleckých posudků musí znalec archivovat pod dobu 10 let ode dne jejich podání, a to ve stejné formě, v jaké byly podány (listinné nebo elektronické).

Dopad na praxi: zpřísnění podmínek pro včasné podávání znaleckých posudků společně se sankcemi by měly vést k důraznému vyžadování projednání lhůty k vypracování znaleckého posudku před vlastním ustanovením znalce. Oproti původním návrhům zůstala totiž znalci možnost odmítnout vypracování posudku mj. z důvodu přemíry rozpracovaných případů. Nově je možná elektronická podoba znaleckého posudku, zde je nutno připomenout, že kopie znaleckého posudku na datovém nosiči z hlediska dosavadního zákona není znaleckým posudkem a listinná podoba byla kromě výjimečného ústního podání doposud obligatorní. Nutný je však kvalifikovaný elektronický podpis, nestačí podání znaleckého posudku prostřednictvím datové schránky. Nově je stanovena povinnost archivace znaleckých posudků, která byla doposud velmi sporná.

Náležitosti znaleckého posudku: NZZ nově stanovuje široký výčet povinných náležitostí znaleckého posudku, a to: a) titulní stranu, b) zadání, c) výčet podkladů, d) nález, e) posudek, f) odůvodnění v rozsahu umožňujícím přezkoumatelnost znaleckého posudku, g) závěr, h) je-li to možné, přílohy potřebné k zajištění přezkoumatelnosti znaleckého posudku, i) znaleckou doložku a j) otisk znalecké pečeti. V souladu s obecně uznávanými postupy a standardy obsahuje závěr posudku jednoznačné odpovědi na položené otázky; pokud podklady nebo metoda neumožňují

znalci vyslovit jednoznačný závěr, uvede znalec skutečnosti snižující přesnost závěru. Nově je možné znaleckou pečeti opatřit pouze znalecký posudek.

Dopad na praxi: z uvedeného výčtu povinných náležitostí znaleckého posudku je zřejmé, že se jedná o kazuistický výčet, který nebude mít univerzální využití pro všechny znalecké obory. Např. u položky „odůvodnění“ v oboru zdravotnictví není zřejmé, co by měla obsahovat. Patrně se jedná o vliv např. ekonomických posudků, kdy je možné používat vícero metod k oceňování věcí a tyto metody je nutno v posudku uvést. V tomto smyslu hovoří i důvodová zpráva, dle které „Znalecký posudek proto musí obsahovat výčet metod, zdůvodnění jejich použití a vysvětlení toho, v čem dané metody spočívají a jak je možno je aplikovat. Nelze se odvolávat na to, že by některá metoda snad mohla zůstat skryta, neboť se jedná o soukromé know-how znalce. Znalecký posudek musí být opakovatelný a jeho závěry musí být ověřitelné, a pokud by takové vysvětlení jednotlivých metod chybělo, znalecké zkoumání by nemohlo být jiným znalcem opakováno, a tudíž by byl takový znalecký posudek nepřezkoumatelný.“ Podobně imperativní charakter má kontroverzní ustanovení o povinnosti uvádět jednoznačné odpovědi.

V zájmu zamezení zpochybňování znaleckých posudků z formálních důvodů bude nutné i v soudně lékařských posudcích se minimálně stálým uváděním opakovaných vyjádření s těmito požadavky vypořádat. Např. „Znalecký posudek v odvětví soudního lékařství byl vypracován na základě standardních vyšetřovacích postupů zahrnující pitvu a doprovodné laboratorní vyšetření. Biologický charakter zkoumaného objektu vylučuje z povahy věci vyslovení absolutně jednoznačných závěrů o etiopatogenezi zjištěných nálezů.“ Je nutno upozornit, že zákon zmocňuje ministerstvo ke stanovení ještě dalších podrobností k náležitostem znaleckého posudku.

NZZ též nově výslovně zamezuje použít znaleckou pečeti jinde než pouze na znalecký posudek.

Evidence posudků: NZZ zavádí elektronickou evidenci posudků, která je vedena způsobem umožňující dálkový přístup. Znalci budou mít povinnost do evidence zadávat skutečnosti týkající se znaleckého posudku vždy do 5 dnů (zadání posudku, podání posudku atd.)

Dopad na praxi: jedná se o ukončení vedení klasických i znaleckých deníků, nový systém by měl být ovládnut prostřednictvím internetové sítě. Jedná se tedy o zcela odlišný systém než pseudo-elektronické znalecké deníky zavedené v roce 2011. Pozornost bude zasluhovat jistě zajištění spolehlivosti provozu nového systému.

Znalečné: NZZ ponechává zákonný nárok na odměnu za výkon znalecké činnosti. U posudků pro jiné zadavatele než orgány veřejné moci zůstává sjednání odměny smlouvou, která musí být nově uzavřena písemně a nesmí žádným způsobem záviset na výsledku znalecké činnosti. Při nesjednání odměny ve smlouvě se nově užijí sazby pro orgány veřejné moci dané vyhláškou. Při zvlášť závažném případě nekvalitního provedení úkonu může být odměna odepřena, a to i soukromým zadavatelem (tuto možnost lze smluvně vyloučit).

Dopad na praxi: v odborné znalecké veřejnosti je dlouhodobě kritizováno podfinancování znalecké činnosti ve formě nevalorizování hodinových sazeb daných vyhláškou č. 432/2002 Sb. Nové sazby budou stanoveny opět vyhláškou, kdy její návrh byl zveřejněn v rámci sněmovního tisku k projednávanému NZZ, a který obsahoval sazby dle kritiků opět v nízké výši. Nové prováděcí předpisy k NZZ ještě nebyly ministerstvem spravedlnosti rozeslány do připomínkovacího řízení a konečný výsledek není možné v době vzniku publikace racionálně předpovědět. Pravděpodobným přínosem je nově stanovená náhrada za ztrátu času včetně času stráveného na cestě, což by mohlo zjednodušit účtování znaleckého. Rovněž se

zkracuje lhůta pro vyplacení pravomocně přiznaného znaleckého na 15 dní (lhůta k přiznání je stále nejpozději do 30 dnů).

NZZ klade vyšší nároky na sjednání odměny se soukromými zadavateli formou písemné smlouvy, kdy ze strany znalce by bylo právně velmi nevýhodné opomenutí sjednání vyloučení možnosti odepřít znaleckou odměnu ze strany zadavatele při deklarovaném nekvalitním posudku.

Dohled a sankce: Dohled na výkonem znalecké činnosti vykonává ministerstvo. NZZ stanovuje možnost náhodně si vyžadovat zpracované posudky za účelem kontroly a u znalců, kteří za posledních 5 let nevypracovali více než 3 znalecké posudky bude rozhodnuto až na výjimky o zrušení jejich oprávnění.

Dopad na praxi: NZZ dává větší možnost k rozhodnutí o ukončení znalecké činnosti než dosavadní zákon, včetně posílení kontrolní činnosti. Až aplikační praxe ukáže, jak činnost ministerstva za pomoci jeho poradních sborů bude efektivní. NZZ též zvyšuje sankce za přestupky na úseku znalectví, které ovšem byly již od roku 2011 poměrně vysoké a v praxi se nijak často a v přeměřené výši neudělovaly. Např. opožděné podání znaleckého posudku může před účinností NZZ vést k sankci až 200 000,- Kč, od 1. 1. 2021 až 500 000,- Kč.

Přechodná ustanovení: Řízení o jmenování znalce, která nebyla ukončena do 31. 12. 2020 proběhnou podle dosavadních právních předpisů, tj. dle zák. č. 36/1967 Sb. Již jmenování znalci budou automaticky zapsáni do nového seznamu znalců, a to po dobu až 5 let. V této lhůtě mohou požádat o jmenování dle nového znaleckého zákona a bude u nich považována zvláštní část vstupní zkoušky za splněnou.

Dopad na praxi: NZZ stanovuje poměrně velkorysou pětiletou lhůtu pro vykonávání znalecké činnosti na základě předchozího oprávnění. U některých znalců, kteří by v dohledné době plánovali ukončení činnosti např. z důvodu věku (který ovšem sám o sobě není limitujícím) tak o jmenování dle nového zákona žádat nemusí. Problematickou se jeví povinnost absolvovat i u zkušených znalců obecnou část vstupní zkoušky, přičemž důvodová zpráva výslovně zmiňuje ekonomický přínos uhrazených poplatků za tuto zkoušku. Lékařům, kteří plánují v brzké době požádat o jmenování znalcem lze nepochybně doporučit, aby svou žádost doručili do 31. 12. 2020 a byli tak jmenováni dle dosavadních předpisů.

DISKUZE

Ač nový zákon ve svých ustanoveních přináší řadu změn, velké množství podstatných oblastí bude regulováno až prováděcími předpisy, k jejichž vydání bylo ministerstvo zákonem zmocněno. Zejména nastavení finančního pokrytí znalecké činnosti může být limitující pro zajištění soudně znalecké činnosti v ČR. Velmi nevyhovující situace by nastala, pokud by se před nabytím účinnosti NZZ nepodařilo prováděcí předpisy vydat, popř. by sice byly vydány, ale nebyly by ještě funkční informační systémy státní správy atd. V takovém případě by reálně hrozilo zablokování znalecké činnosti či jejího vyslovení provizorního vykonávání. Ač je nový znalecký zákon od svého předložení podrobován silné kritice, přináší i pozitivní změny, nicméně na jejich hodnocení bude nutno počkat nejen na vydání všech prováděcích vyhlášek, ale zejména na aplikační praxi.

ZÁVĚR

V práci byla analyzována rekodifikace znaleckého práva v České republice, a to v části, která byla doposud provedena. Již na

základě zákona bylo možno identifikovat určité problematické oblasti, kterým je třeba zejména z pohledu medicínského oboru soudní lékařství věnovat pozornost. Nepochybně nebylo možné podrobně rozvést a analyzovat všechny změny, velmi pravděpodobně se v aplikační praxi objeví dosud neidentifikované problematické oblasti. V rámci přípravy na novou úpravu znaleckého práva se jeví jako velmi vhodné zvážit podání žádosti

o jmenování znalcem ještě v roce 2020 ze strany osob, které o profesní kariéře v soudním znalství uvažují.

PROHLÁŠENÍ

Autor práce prohlašuje, že v souvislosti s tématem, vznikem a publikací tohoto článku není ve střetu zájmů a vznik ani publikace článku nebyly podpořeny žádnou farmaceutickou firmou. Toto prohlášení se týká i všech spoluautorů.

LITERATURA

1. **Křístek L.** Znalství. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 332 s.
2. **Fryšták M.** Znalecké dokazování v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 124 s.
3. **Ševčík P, Ulrich L.** Znalecké právo. Praha: C.H.Beck, 2015, 374 s.
4. **Bělohávek AJ, Hótová R.** Znalci v mezinárodním prostředí – v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v in-
5. **Vojtíšek T.** Kritéria pro jmenování znalců pro obor zdravotnictví odvětví soudné lékařství. *Soud Lek* 2015; 60(1): 9-12.